

XIII. YÜZYIL ANADOLU BUHRANI VE AYAKTA KALAN GÜÇLER

REFİK TURAN*

TÜRK TARİHİNDE MÜSTESNA BİR YÜZYIL

XIII. yüzyıl Türk tarihinin grafik bakımından en orjinal zaman dilimlerinden biri idi. Türkler bu yüzyılın ilk yarısında büyük bir çıkış yaşadılar. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise benzeri az görülen bir inişe geçtiler.

Bu yüzyılın ilk yarısında Türkiye Selçuklu Devleti'nin en büyük hükümdarı kabul edilen Alâeddin Keykûbad bulunuyordu. Alâeddin Keykûbad bir siyasî ve askerî deha idi. Döneminde ülkede asayiş, devlet itibarı çok yükselmiş, dünyanın kıdemli ve güçlü devleti Bizans sinmiş ve tamamen iddiasız bir hale gelmişti. Türkiye Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykûbad, jeopolitik açıdan değeri tartışılmaz olan Anadolu coğrafyasını geleceğe yönelik savunmak için yeni stratejiler geliştirdi. Karadeniz'in kuzeyinde bulunan Kırım'ı, güneyindeki Halep'i kendine bağladı. Böylece ana topraklarını, daha uzaktan savunma amacı güttü. Moğol istila seline karşı müteyakkız oldu. Bütün şehirlere kale ve surlar yaptırdı. Savunmada gayet dikkatli bir faaliyet sergiledi. Onun zamanında Moğollar, Anadolu'ya giremediler.

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü Başkanı.

Anadolu'nun sosyal ve iktisadî yapısına gelince, muhteşem bir gelişme sergilendi. Sosyal yönden tam bir sulh düzeni sağlandı. Anadolu, Hristiyan dünya ile İslâm dünyasının iç içe geçtiği bir odak oldu. Hristiyan halkın Müslüman Türk hükümdarlarına teveccüh ve bağlılıkları giderek arttı. ¹ Bu dönemde zirveye ulaştı. Ülke genelinde tam bir vicdan ve inanç hürriyeti yaşandı ve insan iradesine büyük değer verildi.

Sultan Alâeddin evlendiği eşine, İslâmiyeti kabul konusunda herhangi bir zorlama yapmamıştı. Oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev, annesini bir Hristiyan olarak tanımıştı.² Örnekte de görüldüğü gibi din ve inanç konusundaki serbestiyet çağın ötesindeydi.

Ekonomide de durum aynı paralelde parlak bir noktadaydı. Anadolu, adeta dünya ticaret merkeziydi. Ülke ticaret ve tarımla zenginleşmişti. Gelirler çağına göre doruktaydı. Konya, Sivas, Erzurum gibi şehirler etraflarındaki surların dışına taşmışlardı. Sivas şehrinin nüfusu 120.000 civarındaydı.³

Osman Turan'ın araştırmalarına göre, sözkonusu yüzyılda Anadolu'nun vergi yekünü 27.000.000 dinar (altın) idi. Aynı dönemlerde bu gelir rakamları Fransa'da 3.000.000 altın, İngiltere'de 4.000.000 altın idi.⁴

Ülkenin imarı fevkaladeydi. Çok düzenli yollar ve köprülerin yanı sıra çeşitli bakım evleri, hastaneler, medreseler ve tekkeler yapılmıştı. En niha yet yapılan kervansaraylar, bu eserler içinde ayrıcalıklı mevkideydiler. Devrin bir sembolü olan bu yapılar her 0-40 kilometrede bir inşa edilmişlerdi. Anadolu adeta bir kervansaray cenneti haline gelmişti. Kervansaraylarda istisnasız bütün yolcular 3 gün müddetle ücretsiz barındırılıyordu. Fakir yolculara yardım bile yapılıyordu.⁵

¹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 389-402

² A.g.e., s. 403

³ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1993, s. 361

⁴ A. g. e. , s. 374

⁵ Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, İstanbul 1980, s. 161-170

ORTA ASYA'DAN ANADOLU'YA YÖNELEN İSTİLA SELİ

Cengiz Han'ın önderliğinde büyük bir yükseliş hamlesi gerçekleştiren Moğol toplumu, Asya'da Çin'i bertaraf etmiş, Harzemşahları ezmiş, Hindistan'ın büyük bir kısmını kontrolüne almıştı. Arkasından Anadolu kapılarına dayanan bu kahir güç, Türkiye Selçuklularına yönelik niyetler beslemeye başlamıştı.

Burada bir noktaya temas etmek istiyoruz: Dünyada felaketten daha büyüğü, gelen felaketi görmemektir. İşte Anadolu Selçuklu Devleti bunu yaşadı. Buna sebep olan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'di. Kahraman ve cesur hükümdarlara alışmış Türk halkı, savaş alanında bile gidemeyen hükümdarlarını çok yadırgadı. Bunun sonucu Köseadağ denilen yerde Moğol istilasına karşı durmanın ötesinde, adeta önündeki kapı açıldı. Dünyayı kasıp kavuran sel Anadolu'yu da bastı.⁶

1243'te Köseadağ'da Moğol ordusunun kazandığı kolay galibiyet, Asya'dan gelen bu istila ve baskı gücünün yönünü Anadolu'ya çevirdi. Bundan böyle Anadolu'ya kademe kademe yerleşen Moğol baskısı, Anadolu Türk halkını içinde bulunduğu müreffeh hayattan uzaklaştırdı. Moğolların başta uyguladıkları acımasız baskı, tüm idarî mekanizmayı felcetti.

Anadolu'daki Moğol istilasını tüm yönleriyle bir buhrana, hatta Anadolu Türklüğü açısından tam bir felakete dönüştü. Konya, Kayseri, Sivas, Erzurum, Erzincan, Aksaray gibi Anadolu'daki kültür ocakları, istila sırasındaki yağma ve soygunlardan nasiplerini aldılar.

XIII. yüzyılın ikinci yarısında İlhanlılar, hemen hemen her fırsatta Anadolu'ya ağır vergiler koydular. Zaman gelince Anadolu'daki zenginlik kaynaklarını adeta tümüyle kaldırıp götürdüler. Örnek olarak Anadolu'ya tayin edilen İlhanlı devlet adamı Nizameddin Yahya, Erzincan'da bir çift

⁶ 1243 Tarihinde Moğol ordusuyla Selçuklu ordusu, Doğu Anadolu'da Köseadağ denilen yerde karşılaştı. Selçuklu ordusunun başında bulunan Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev, Moğollarla çatışmaya girmeden savaş alanını terketti. Sonuçta kolay bir zafer kazanan Moğollar, Anadolu'yu istilaya başladılar. *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, (Editör: Hakkı Dursun Yıldız) 8, İstanbul 1989, s. 305-306.

öküz ile sürülen arazi için bir dinar yerine on dinar ve iki üç bin dinarlık yerlere de 50.000 dinar vergi koyup tahsil etti. Nizameddin, Sivas'a varınca Kızıl adlı bir sarrafı, piyasaya düşük ayarlı gümüş para sürdüğü bahanesiyle 15.000 dinar altın cezaya çarptırdı. Amasya'da vezirlerden Taceddin Pervane'nin evlatlarını borçlu gösterip cebren 8.000 dinar müsadere etti. Tokat'ta Sadrettin'in emlak ve terekesine karşılık ailesinden 20.000 dinar para ile 20 kıymetli kitap aldı. Bu arada bazı emir ve ileri gelenleri 100.000 dirhem ödemeğe mecbur bıraktı.⁷

Bu dönemde Anadolu'ya gelen Moğol idareciler, dirlik, düzenliğin kurulması yerine bilakis bir takım iptidai uygulamalarıyla halkın yaşantısını alt üstü ettiler.⁸

Bu dönemin Selçuklu Tarihi müellifi Kerimeddin Aksarayî, Moğol yöneticilerinin, kendilerine çaresiz bir şekilde yardım için başvuruları bile soydukları ve soğuk kış gününde yersiz yurtsuz bıraktıklarını yazmaktadır.⁹

Aynı yazar, (M. 1299) (H.699) yılını adeta bir deşet yılı olarak anlatır: "Gökyüzünden bir damla yağmur düşmedi. Semanın bekçileri halkın erzak kapısını adeta kapamışlardı. Buğdayın mud'u 50 dirheme çıkmış olmasına rağmen bulunamıyordu" diyen müellif, açlığın şiddetinin "insana insan eti yedirecek" dereceye ulaştığını belirtir ve kıtlık felaketini "Kıtlık vebasında halkın kanı aktı / Divan (hükümet) zulmünün günahlarından bütün mal ve mülk yağmaya gitti" beytiyle durumu edebî bir şekilde tasvir etmektedir.¹⁰

Yine Aksarayî bir başka beytinde "Cefa dumanlarıyla gözlerimiz bulandı / Hadiselerin ateşi memleketi sardı."¹¹ diyerek felaket olaylarının bıraktığı ızdırabı dile getirmektedir.

⁷ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 632

⁸ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi 1*, Ankara 1969, s. 63

⁹ Kerimeddin Aksarayî, *Musamaratü'l-Ahyar* (Terc: M. Nuri Gençosman), Ankara 1943, s. Farsça Met. 259-260.

¹⁰ Aksarayî, Farsça met. 269, Türkçe terc. 308

¹¹ Aksarayî, Farsça met. 264, Türkçe terc. 305

Anadolu'daki Moğol cenderesini sona erdirmek için yöneticilerin teşebbüsü olmuştu. Bunlardan bir dönem Türkiye Selçuklu Devleti'nin mukadderatına sahip olan Muineddin Pervane, Memlûk Sultanı Baybars'dan yardım istedi. Bu davete icabet eden Mısır Türk sultanı 1277'de Anadolu'ya girdi. Moğolları Elbistan'da yendi, Kayseri'ye kadar geldi. Ancak Pervane Muineddin, Moğollardan çekindiğinden Baybarsla fiili bir ittifakı gerçekleştiremedi. Baybars da geri döndü. Moğollar Pervane'yi yine de öldürerek cezalandırdılar.¹²

Moğollara karşı en önemli istiklal mücadelelerini uclarda bulunan Türkmenler verdi. Fakat bu mücadeleler, Moğollar tarafından çok şiddetli mukabele gördü. Örnek olarak XIII. yüzyılın sonunda Karaman Türkmenlerinin mücadelesi çok sert karşılık gördü. Moğollar rastladıkları Türkmeni ya öldürdüler, ya esir aldılar. Anonim Selçukname'nin deyişiyle "Konya kapısından Denizli'ye kadar öyle bir tedhiş yaptılar ki bu bölgelerde altı ay kuş uçmadı."¹³

Yine XIV. yüzyılın başlarında Moğollara karşı mücadele bayrağını bir dönem Hamidoğlu Dünder Bey taşımıştır. Hatta Aydın, Saruhan, Menteşe ve Osmanlı Beylikleri ona vergi verip metbu tanımışlar ve mücadelesinde destek olmuşlardır.¹⁴

Dünya tarihinin en katı idarelerinden olan Moğol idaresi, bütün şiddetli metotlara rağmen Anadolu'daki Türkmenlerin içindeki istiklal ateşini söndürememiştir.

Anadolu'da devlet ve Türkmen kuvvetlerinin durduramadığı Moğol gücünü, Horasan'dan Anadolu'ya taşınmış, mana ikliminin dorukları olan Türk kültür şahsiyetleri durduracaktır.

MOĞOLLARA KARŞI TÜRK ULULARI VE KURULUŞLAR

XIII. yüzyılın ikinci yarısında artık Uluğ Sultan denilen Alâeddin Keykûbad döneminin Ege'den Musul'a, Kırım'dan Halep'e uzanan muhteşem

¹² F. Sümer, *a. g. e.*, s. 87-88

¹³ *Anonim Selçukname*, neşr: F. Nafiz Uzluk, Ankara 1952, s. 83-84

¹⁴ F. Sümer, *a. g. e.*, s. 87-88.

devleti görünmüyordu. Tıpkı fırtına estiğinde çöldeki yıkılan, kaybolan kum tepelerine karşı, kalmaya devam eden kayalar ve sert tepeler gibi Anadolu'daki buhranda da bazı şahsiyetler direnerek ayakta kalmaya devam ettiler. Tarih boyu milletler, işte fırtınaya dayanıklı bu zirveler sayesinde ayakta kalabildiler. Kaybolan insan yığınları, ordular hatta hükümdarlara mukabil, Yunus gibi, Mevlânâ gibi, Hacı Bektaş gibi ve hatta Nasreddin Hoca gibi zirveler temayüz etti. Bu zirveler etraflarındaki gevşek tabakaların esip gitmesi sonucu gündün güne daha da yüksek göründüler. Yüzyılın ilk yarısında bakıma muhtaç insanı olmayan ülkenin halkı, Türk kültürünün temsilcisi yüce şahsiyetlerden medet ummakta, onların etrafında toplanarak yaşama ümidi yakalamaya çalışmaktadır. Nitekim Anadolu Türk halkını boş bırakmayan, onlara moral olan bu yüce kişiler Moğolları bile etkilediler ve Türk kültürünün çok değişik bir şekilde savunucusu oldular. Dinî hüviyetli, bilgili ve cesur bu şahsiyetlerin ortaya çıkışlarında şüphesiz daha önceki devlet politikalarının büyük fonksiyonu vardı.

Türkiye Selçuklu hükümdarlarının daha önce de belirttiğimiz gibi ülke genelinde iktisat ve siyaset kadar inanç ve fikir hürriyetlerine verdikleri değer, çağdaşlarına göre çok üst düzeydeydi. Sultanlar öncelikle Müslümanlar arasında mezhep, tarikat, cemaat ve fikir gibi farklılıklara çok dikkatli ve uyumlu bir idarî tarzla yaklaştılar. Bunların ortak noktalarını bulmakta çok ustaca davrandılar.

II. Kılıçarslan, sarayında İslâm Hukuku ve mezheplerle ilgili ulemaya tartışma yaptırıyor, zaman zaman bu münakaşalara kendisi de katılıyordu.¹⁵ Bunun yanında Hristiyan tebaaya çok geniş bir dinî hoşgörü gösteriyordu. Meşhur Malatya Süryani Patriği Mihael ile özel dostluk kurmuştu. Malatya'ya her gittiğinde patrikle beraber Müslüman alim ve düşünürlerin de iştirakiyle dinî ve felsefî münakaşalar yaptırıyor.¹⁶

¹⁵ O. Turan, *a. g. e.*, s. 231

¹⁶ A. g. e., s. 230

II. Kılıç Arslan'ın torunu Alâeddin Keykûbad da aynı yolu takip ederek, yine Malatya'da bir Süryani tabibiyle ahablık tesis etmişti. Onun zamanında bilhassa Moğol zulmünden kaçan bilgin ve sanatkarlar, Anadolu'yu adeta bir sığınak yeri addederek gelmişlerdi. Anadolu'da tasavvufta mühim bir rolü olan Şahabeddin Suhreverdî, Halife'nin elçisi olarak Türkiye'ye geldiğinde Malatya'da görüştüğü Necmeddin Râzî'ye Onun hakkında şu manidar cümleleri sarfetmişti: "Her ne kadar hükümdarlara yaklaşmak doğru değilse de dindar, ilimden tam nasibini alan, tasavvuf mensuplarına bağlı bulunan genç sultanın himayesine gir. Ona ve Anadolu halkına faydalı ol." Suhreverdî, bunları söylediğinde Sultan henüz saltanatının ilk yıllarındaydı.¹⁷

Türkiye Selçuklu Sultanlarının devlet idaresindeki bu özellikleri, Anadolu'da fikir ve tasavvuf hayatını fevkalâde bir yükselişe götürmüştür. Bu yükseliş de büyük Moğol felaketi döneminde Türk toplumunun kurtuluşunda çok önemli temel dayanak olmuştur. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde ortaya çıkıp Türk halkının adeta gözü, kulağı, dili olan Türk uluları ve kuruluşlar, herbiri yanan bir ocak gibi, donma tehlikesi geçiren Türk insanını ısıttılar ve hayata döndürdüler. Buhran döneminin bu ümit ışıkları, güçlü düşünceleri, keskin fikirleri ve insanda hayranlık uyandıran sabır ve hoşgörülerıyla Anadolu'da yıllarca kendilerini kabul ettirdiler. Hatta tesirleri, şöhretleri, Türk coğrafyasının dışına taştı. Herbiri evrensel bir kimlik oldular. Türk tarihinde hayatî görev ifa eden bu önemli şahsiyetleri ve kuruluşları genel bir değerlendirmeye tabi tutalım:

Konya'dan Yükselen Ses: Mevlânâ Celaleddin Rumî

Mevlânâ ve ailesi Moğol baskısı yüzünden Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş, Alâeddin Keykûbad'ın inayetiyle Konya'ya yerleşmişti. Ancak Moğol istilası bir süre sonra Anadolu kapılarına da geldi. Daha sonra Selçuklu başkenti Konya'ya da ulaştı. Artık Moğol hakimiyetini hayatın bir gerçeği olarak kabul eden Mevlânâ, Türk'e, Fars'a hitap ettiği kadar Moğol'a

¹⁷ A. g. e. , s. 391-392.

da hitap etmeye başladı. Anadolu'ya gelen Moğol ordu komutanları ve devlet adamlarından bazıları onun manevî atmosferinden etkilendiler. Bu da Anadolu üzerindeki Moğol şiddetini yavaşlattı. Zaten Mevlânâ'nın amacı da öncelikle çok sevdiği halkının can güvenliğini sağlamak, daha sonra bütün insanlığın kurtuluşu ve yükselişi idi.

Sözkonusu dönemin atmosferindeki Konya ve Mevlânâ hakkında tarihçi Yılmaz Öztuna şu güzel değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Türk din adamları ve mutasavvıfları, Moğollara "kâfir" değil, yakın istikbalin Müslüman olacak cahilleri gözüyle bakıyorlardı. Zira Moğolların behemal toptan Müslüman olup Türklük içinde kaynayacağını pek iyi sezmişlerdi." Bu gerçeği, Mevlânâ Celâleddin Rûmî de çok iyi görmüştü. "Sen Tatarlardan korkuyorsan, Tanrı'yı tanımıyorsun demektir; ben ise onları yüz tane iman sancığı ile istikbal ediyorum" demiştir. Nitekim Gazan Mahmut Han, Müslüman olunca (çeyrek yüzyıl sonra) Mevlânâ'nın bu şiirini giydiği hırkaya altın telle yazdırmıştır. Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebi, Gazan Han'ın ve halefinin sarayında en büyük ihtiramlarla misafir edilmiştir. Sultan Veled ve oğlu Ulu Arif Çelebi, Moğol beylerini teshir etmişler, henüz Müslüman olmayan bu noyanları kendilerine hayran bırakmışlardır. Çünkü büyük mutasavvıflara has bir incelikle psikolojiye vakıftırlar. Müslüman olmayan İlhan Keyhatu, Konya'yı yağmalamak isterken rüyasında Mevlânâ'nın "Ey Türk, Konya muhasarasından vazgeç!" ihtarını üzerine büyük tesir altında kalarak Konya muhasarasını kaldırmıştır. Bu gibi vakalar, Müslüman Türk muhitin, Anadolu Türklüğünün, muharebe sahasında yenediği müstevliyi manevi sahada fethetmek üzere bulunduğunu gösterir. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled, iman sahibi bir Budist olan büyük Moğol kumandanlarından İreçin Noyan'a Müslümanlığı o derece üstü kapalı telkin etmiştir ki, bu Moğol beyi Mevlevî tarikatına girmiş ve Müslümanlığa doğru adım atmıştır.¹⁸

¹⁸ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi I*, İstanbul 1983, s. 489

Orta Anadolu'da Bir Türk Büyüğü : Hacı Bektaş Velî

Horasan'dan Anadolu'ya gelip, Kırşehir'e yerleşen bu Türk ulusu Anadolu'da Horasan'ın manevî lideri Hoca Ahmed Yesevî'nin temsilcisi oldu. Derin bir Tanrı sevgisi ve buna dayalı insan sevgisine sahip olan Hacı Bektaş her fırsatta insanları "birliğe, dirliğe, sabıra ve hoşgörüye" davet etti. Dergahında ilahiler ve çeşitli söyleşiler Türkçe söylendi.¹⁹

Hacı Bektaş, buhran içerisinde kıvranan, param parça olmuş insanları birliğe, dirliğe çağırmanın yanı sıra, bazen aç açıkta kalmış insanların kendisine çare için başvurduğu hacet kapısıdır. Hatta rivayete göre Yunus Emre bile ondan yardım amacıyla kapısına dayanmış, yardım ve Tapduk Emre'ye gitmesiyle ilgili tavsiye almıştır.

Hacı Bektaş Velî'nin sâlikleri barış zamanı gönül ehli, savaş ve mücadele zamanı kılıç erleridir. Nitekim onun takipçileri, Anadolu İstiklâl mücadelesinde gönülleriyle olduğu kadar kılıçlarıyla da yer aldılar. Bu doğrultu da Anadolu bütünlüğünün mihveri olacak Osmanlının Yeniçeri Ocağı Bektâşî ekolüne mensup olanlar arasında yer aldı.

Anadolu Türk'ünün Gönül Sesi: Yunus Emre

Tapduk Emre dergahından yetişen bu Türk Ulusu da Horasan'ın manevî sultanı Hoca Ahmet Yesevî'nin Anadolu halkalarından biri oldu. Bu bilge Türkmen Kocası, insanlara seslenişini, mesajını sadece kaldığı yerden vermekle yetinmemiş, Anadolu'yu dağ, taş şehir şehir dolaşarak ulaştırmaya çalışmıştır. Adeta karanlık Anadolu'da bir irfan ışığı olarak dolaşmış durmuştur. Bu ışık, tahammülün bittiği yerde sabır olmuş, insanların fakirleştiğinde fedakarlık olmuş, yeisin başladığı yerde moral olmuştur.

Mutlak hakikatın sırrını yakalayan Yunus, insanlara hayatın sırrını vermektedir. İnsanı yeryüzüne bağlayan zenginliklerin, müşahhas varlıkların, türlü değerlerin ötesinde daha kıymetli şeylerin olduğunu bıkmadan, usanmadan anlatmıştır. O bu konuda cennetin bile mutlak varlık yanında

¹⁹ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1976, s.111-112

önemini yitirdiğini ifade etmiştir.²⁰ Yine O, devlet düzenine uymayan, çapul yapan, anarşi çıkaranları şiddetle yermiş, sultana (devlete) itaat edenleri öğmüştür.²¹

Ahî Evran ve Ahîler

XIII. yüzyılda Türkiye'deki meslek grupları, Anadolu'ya Hoy'dan gelmiş Ahî Evran Şeyh Nasirü'd-din Mahmud b. Ahmed tarafından teşkilatlandırılmıştı. Moğol işgali sırasında sayıları artan ve kendilerini, istilaya karşı tavır alarak gösteren Ahîler, Fuad Köprülü'e göre, bir takım dinî ahlakî kuralları halka vermeye çalıştıklarından bir nevi tarikat hüviyetindeydiler.²² Bunun yanında teşkilatın, Moğol istilasına karşı verdiği mücadeleden de askerî bir niteliğe sahip olduğu dikkat çekmektedir. Kayseri, Konya gibi şehirlerde Ahî gençleri Moğollarla mücadele etmişlerdir.²³ Beylikler döneminde devlet otoritesinden mahrum kalan Ankara şehrini bir zaman Ahîler yönetmişti. Hatta bu yönetime bazı araştırmacılar Ahî Cumhuriyeti demişlerdir.

XIII. yüzyılda Anadolu'da Ahîlikle ilgili tasavvufî bir teşkilat da "Bacıyan-ı Rum" (Anadolu Kadınları Teşkilatı) idi. Kadınlara yönelik bu teşkilatın kurucusu Ahî Evran'ın karısı Fatma Bacı idi.²⁴ Devrine göre

²⁰ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı-İnceleme*, Ankara 1990, s. 134

²¹ "Harifler cümlesi taata meşgul
Olupdur cümlesi sultanına kul
.....
Ferah oldu bular kayguları yok
Eğînler bütün karınları tok"

Mehmet Kaplan, Yunus'un Gül Bahçesinde, "Yunus Emre-Büyük Türk Mutasavvıfı, Ankara 1991, s. 181.

²² F. Köprülü, *a.g.e.*, s. 211-212.

²³ Osman Çetin, *Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslâmiyetin Yayılışı*, İstanbul 1981, s. 175

²⁴ Mikail Bayram, "Anadolu Bacıları Teşkilâtlarının Kurucusu Fatma Bacı Kimdir?" *III. Milletler Arası Türkoloji Kongresi Bildirisi*.

oldukça orjinal bir kuruluş olan bu teşkilât cemiyette eksikliği hissedilen bir fonksiyonu icra ediyordu.

Söz konusu ettiğimiz yüzyılda "Abdalân-ı Rûm" ve "Gâzîyân-ı Rûm" gibi, kaynaklara adı geçmiş teşkilatlar da bulunmaktaydı. Teşkilatlardan Gaziler teşkilatı, madde planında, Abdallar Teşkilatı ise manevî planda yüksek hedefleri olan kuruluşlardı. Her iki teşkilatın da orta hedefi toplumu birlik ve dayanışma içinde yaşatmak ve dışardan gelen Moğol ve Bizans gibi tehlikeleri de bertaraf etmekte.

Moğol istilasının Anadolu üzerinde sebep olduğu sıkıntı, felaket ve kara yılların içinde ortaya çıkan tarihî Türk şahsiyetleri ve kuruluşları, farklı metotlara sahip olmalarına rağmen ortak niyet ve hedef taşıyorlardı. Konya'yı merkez edininip Farsça yazan Mevlânâ ile Anadolu'yu neredeyse karış karış dolaşan Yunus Emre insanlara sabır, metanet, ümit, samimiyet ve ahlak aşılama çalışıyorlardı. Yani farklı lisan kullanıyorlar, fakat aynı mesajı veriyorlardı. Yine Hacı Bektaş adındaki Türk Ulusu, aynı mesajları daha mistik bir tarzda veren, adeta bir mana kalesi gibi halk hafızasında yer edinmişti.

Yine bu kuruluş ve şahsiyetler, devrin Türk toplumunu sürekli birliğe ve düzenliğe davet ediyorlardı. Bu şekilde Moğol şiddetinden demoralize olmuş toplulukları müsbet telkinlerle kendilerine getiriyorlardı.

Özellikle Türkiye Selçuklu sultanlarında dikkati çeken bir politika olarak karşı düşünceye inançlara sağlanan olağanüstü tolerans, konumuz içinde geçen Türk büyüklerinde ve kuruluşlarında daima var olan bir hususiyetti. Bilhassa bu olağanüstü tolerans anlayışı onları günümüze kadar taşımış, hatta sınır ötesine ulaştırarak evrensel şahsiyetler haline getirmiştir.

Devirlerinde sosyal yapının önemli bir boşluğunu doldurup, ihtiyaç gideren teşkilatlar, günümüzdeki sosyal teşkilâtlara temel teşkil edebilecek nitelikte idiler. Bu bakımdan sadece tarih sayfeleri arasında kalmamış günümüze kadar değerleri ulaşmış teşekküllerdir. Onların özellikle sosyal, siyasî ve dinî karakterleri yanı sıra millî karaktere de sahip olmaları günümüz Türk insanının göz önünde bulundurması gereken hasletlerindedir.

